

УДК 159.9.923

DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2023.2\(20\).8](https://doi.org/10.17721/upj.2023.2(20).8)

Соснюк О. П.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: oleh.sosniuk@knu.ua
ORCID: 0000-0002-7558-8879
Researcher ID: W-2633-2017

Остапенко І. В.,

кандидат психологічних наук,
завідувач лабораторії
психології політичної поведінки молоді,
Інститут соціальної та політичної
психології НАПН України
E-mail: ostapenko.iryana.vit@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6710-5964
Researcher ID: V-3216-2017

Кірова К. О.,

магістр психології,
факультет психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: kirkrista2000@gmail.com
ORCID: 0009-0005-8366-9504

ЗВ'ЯЗОК МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ ІДЕНТИЧНІСТЮ ТА ЖИТТЄСТІЙКІСТЮ УКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Стаття присвячена аналізу зв'язку між національною ідентичністю та життєстійкістю української студентської молоді, що знаходиться в Україні та вимушено перебуває за кордоном.

За результатами емпіричного дослідження авторами визначено особливості

самоідентифікації студентів. Встановлено, що для більшості досліджуваних (незалежно від місця перебування) пріоритетною є приналежність до політичної нації (порівняно з приналежністю до регіону та етносу). Водночас встановлено, що етнічна ідентичність є найменш значущою для досліджуваних. Визначено відмінності у прояві національної ідентичності студентів, що знаходяться в Україні та вимушено перебувають за кордоном.

Встановлено, що молодь, яка знаходиться в Україні, має більш конкретні та раціональні уявлення про себе як представників політичної нації. В уявленнях молоді, що перебуває за кордоном, домінує афективна складова. У ставленні до нації молоді, що знаходиться в Україні, визначено три фактори: «Релевантність», «Асертивність» та «Емоційність». У ставленні до нації молоді, що перебуває за кордоном, визначено чотири фактори: «Релевантність», «Емоційність», «Близькість» та «Щирість».

Визначено статистично значущі відмінності у проявах життєстійкості досліджуваних. Встановлено, що у досліджуваних, які знаходяться в Україні, рівень прояву життєстійкості вищий порівняно з тими досліджуваними, що перебувають за кордоном. У самооцінці життєстійкості молоді, що знаходиться в Україні, виокремлено три фактори: «Цілеспрямованість», «Витримка», «Емоційна підтримка». У самооцінці життєстійкості молоді, що перебуває за кордоном, виокремлено три фактори «Активність», «Емоційна теплота», «Щирість».

Встановлено зв'язок між національною ідентичністю та життєстійкістю української студентської молоді. У молоді, що знаходиться в Україні, життєстійкість пов'язана зі ставленням до нації, регіону та етносу. У молоді, що перебуває за кордоном, життєстійкість пов'язана лише зі ставленням до нації та регіону.

Ключові слова: національна ідентичність, життєстійкість, психосемантика, семантичний диференціал, самоідентифікація, студентська молодь, воєнний час.

Вступ

Внаслідок повномасштабного вторгнення окупаційних військ РФ в Україну відбулись радикальні зміни у національній самосвідомості українців. Ефект національної солідаризації був зафіксований соціологами (Дембіцький, 2023; Соснюк, 2023) та проявився у трансформації уявлень громадян України про себе як представників політичної нації. Зазначені процеси зачіпають практично всі верстви населення. Однак найбільш виразно зміни у національній ідентичності проявляються серед молоді.

Постановка проблеми. Разом з тим, в переважній більшості випадків соціологи вивчають стан громадської думки, залучаючи до досліджень громадян, що перебувають в Україні. Водночас уявлення громадян

України, що вимушено перебувають за кордоном, часто залишаються поза увагою дослідників. Як наслідок, потенційно можливі відмінності в національній ідентичності українців ніби зникають з поля зору науковців або в кращому випадку лише констатуються. Таким чином, існує потреба у ретельному вивченні психологічного змісту перетворень та відмінностей в національній ідентичності різних груп громадян України.

Зазначимо, що українці, які залишились в державі, і ті, що вимушено виїхали за кордон, перебувають у принципово різних соціально-економічних, інформаційних та безпекових умовах. А це, в свою чергу, позначається на їх здатності адаптуватись до нових життєвих обставин, реагувати на стрес та підтримувати на належному рівні внутрішній баланс. Саме тому не менш важливим є дослідження відмінностей у проявах життєстійкості між ними. Розуміння цих відмінностей дозволить визначити зв'язок між національною ідентичністю і життєстійкістю та розробляти стратегії ефективної психологічної роботи з різними групами громадян України.

Теоретичний аналіз

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну основу нашого дослідження складають ідеї та положення, які стосуються вивчення національної ідентичності та життєстійкості особистості.

Серед них в контексті вивчення особливостей національної ідентичності вельми корисними були: ідеї про інтеграцію всіх ідентифікацій (соціально значущих моделей, звичок, рис характеру, занять, ідеалів реальних або вигаданих людей), набутих особистістю в процесі соціалізації (Erikson, 1968); положення про сутність процесу самоідентифікації, яка полягає у формуванні уявлень про себе самого як про самототожну, цілісну та унікальну особистість, що дає підстави розглядати ідентифікацію як особливий тип особистісної активності (Кармазіна, 2013); положення про провідні риси національної ідентичності, до яких відносять: усвідомлення своєї приналежності до держави; історичну територію; спільну історичну пам'ять та міфологію, спільну масову та громадську культуру; національну ідею та символіку (Erikson, 1968; Leeds-Hurwitz, 1995; Сміт, 1994); положення про індивідуальний та груповий характер процесу ідентичності (Kovalenko, & Roketa, 2016).

Досліджуючи життєстійкість, ми спирались на: розуміння «життєстійкості» як певної структури установок і навичок, що відображає психологічну живучість і розширену ефективність людини, пов'язану з її мотивацією до подолання стресових життєвих ситуацій (Maddi, 1982); відомості про зв'язок життєстійкості з можливостями особистості щодо подолання стресових ситуацій, зі здатністю долати труднощі й перешкоди, виходячи із них більш сильною та досвідченою (Maddi, Khoshaba, Persico, Lu,

Harvey, & Bleeker, 2002); положення про зв'язок особистісних властивостей і життєстійкості особистості (Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985; Титаренко, & Ларіна, 2009; Лазос, 2018; Сердюк, 2011; Чиханцова, 2021).

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Аналіз публікацій свідчить про те, що особливості зв'язку між національною ідентичністю та життєстійкістю особистості в умовах воєнного часу поки що вивчені недостатньо. У нашому дослідженні ми спробуємо частково подолати наявний дефіцит даної інформації, зосереджуючись на виявленні відмінностей між молоддю, яка після повномасштабного вторгнення окупаційних військ РФ в Україну перебуває в межах нашої держави та за кордоном.

Мета статті полягає у розкритті особливостей зв'язку між національною ідентичністю та життєстійкістю української студентської молоді, що знаходиться в Україні та вимушено перебуває за кордоном.

Методологія дослідження

Для досягнення дослідницьких цілей та завдань нами використовували наступні методи та методики:

- **анкета для визначення приналежності до нації, етносу та регіону**, розроблена А. В. Гафіатуліною – для визначення емоційно-ціннісного ставлення до своєї нації, етносу та регіону (Гафіатуліна, 2017);

- **методика «Хто я?»** М. Куна та Т. Макпартленда – для вивчення особливостей самоідентифікації молоді і визначення проявів національної ідентичності;

- **методика семантичний диференціал Ч. Осгуда** (модифікована та адаптована О. М. Лозовою) – для вивчення ставлення до української нації (Лозова, 2008);

- **проективна методика «Географія візуальних образів»** (О. П. Соснюка та І. В. Остапенко) – для виявлення особливостей уявлень української студентської молоді про поняття «Справжній українець» (Остапенко, 2014; Соснюк, 2012; Соснюк, & Остапенко, 2017);

- **методика «Тест Самооцінки життєстійкості»** (опитувальник М. Форверга, модифікація Т. А. Ларіної) – для визначення рівня життєстійкості досліджуваних (Титаренко, & Ларіна, 2009).

Для обробки результатів використовувались: непараметричний *H*-критерій Краскела-Уолліса, кореляційний аналіз (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена) та експлораторний факторний аналіз.

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилось у березні-травні 2023 року в онлайн-форматі на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка серед студентів природничих та гуманітарних факультетів та здобувачів вищої освіти Інституту післядипломної освіти.

Загальний обсяг вибірки – 215 осіб. Основна вибірка – 131 представник української студентської молоді (віком 18-25 років). Фонова вибірка – 84 представники більш зрілого віку (30-45 років). Половина досліджуваних знаходиться в Україні, решта з початку повномасштабного вторгнення перебувають за кордоном.

Результати

Виклад основного матеріалу. За результатами проведеного емпіричного дослідження визначено особливості ставлення молоді до нації, етносу та регіону¹.

Встановлено, що для молоді (незалежно від місця перебування) більш важливим є відчуття себе представником своєї нації, ніж етносу або регіону. Пріоритет щодо нації зберігається в усіх твердженнях. Найвищі показники серед всіх категорій (нація, етнос, регіон) зафіксовано у першому, третьому та п'ятому твердженнях, що стосуються відчуття приналежності, позитивного ставлення та гордості за свою націю, етнос та регіон. У більшості тверджень найнижчий відсоток зафіксовано у ставленні до етносу. Це дозволяє припустити, що етнічна приналежність має для досліджуваних другорядне значення порівняно з національною та регіональною приналежністю (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості ставлення до нації, етносу та регіону

Твердження	Ставлення (%)		
	до нації	до етносу	до регіону
1. Я відчуваю себе представником своєї/свого...	80,9	68,8	73,0
2. Я вважаю цінності та почуття всіх представників своєї/свого...	57,4	44,2	47,7
3. Я позитивно ставлюся до своєї/свого...	84,7	73,5	73,7
4. Я відчуваю відповідальність за свою/свій...	60,5	42,8	48,4
5. Я пишаюся своєю/своїм...	86,5	68,4	62,0

Досить цікавими виявились результати, отримані за методикою «Хто Я?». Так, слова «українець/українка», що репрезентують національну ідентичність, в усіх без винятку групах досліджуваних були на другому місці за

1 Попередній аналіз частини результатів даного дослідження було представлено на II круглому столі «Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі» (Соснюк & Кірова, 2023).

частотою згадувань. Це свідчить про високий рівень ідентифікації молодими людьми себе як представників політичної нації. При цьому, групою «Молодь в Україні» було використано 17 дієслів, 365 прикметників та 2324 іменники. Групою «Молодь за кордоном» було використано 275 прикметників та 267 іменників, а також не було використано жодного дієслова.

Велика кількість іменників свідчить більш усвідомлене ставлення до себе як представника політичної нації у досліджуваних, які залишились в Україні (порівняно з тими, що виїхали за кордон). Адже, у сприйманні себе як представників політичної нації в групі «Молодь в Україні» домінують парадигматичні асоціації, тоді як в групі «Молодь за кордоном» переважають синтагматичні.

Таким чином, молоді люди, що перебувають в Україні, мають більш конкретні та диференційовані уявлення про себе як представників політичної нації порівняно з однолітками, що знаходяться за кордоном. Водночас, кількість вживаних прикметників (і пропорція порівняно з іменниками) свідчить, що афективна складова самооцінювання є більш вираженою у молоді, що перебуває за кордоном. Ця тенденція простежується і в результатах, отриманих нами під час проведення методики «Географія візуальних образів» (Рис. 1 та Рис. 2).

Рис. 1. Типовий колаж «Справжній українець»
(група «Молодь в Україні»)

В уявленнях молодих людей, що перебувають в Україні, значно частіше використовуються образи та характеристики, які відображають різні соціальні та професійні ролі, які доводиться виконувати українцям в умовах воєнного часу. При цьому, кількість зображень, які безпосередньо пов'язані з війною та її наслідками, зустрічаються досить рідко. Більшість зображень стосується певної діяльності у теперішній час або так чи інакше пов'язані з планами молоді на майбутнє.

Рис. 2. Типовий колаж «Справжній українець»
(група «Молодь за кордоном»)

Натомість в уявленнях молодих людей, що перебувають за кордоном, частіше використовуються образи та характеристики, пов'язані з героїчними вчинками, персонами та воєнними діями, що стали відомі завдяки поширенню в медійному просторі та мали потужний емоційний відгук. Саме афективно забарвлені зображення найчастіше використовуються молоддю, що перебуває за кордоном, що можна розглядати як додаткове підтвердження припущення щодо емоційної домінанти у ставленні до нації представників даної групи.

Експлораторний факторний аналіз результатів ставлення до нації за семантичним диференціалом (для усієї вибірки) дозволив визначити три фактори: «Суб'єктність», «Комунікативна активність» та «Емоційність», що дуже нагадує універсальну факторну структуру «Сила», «Оцінка» та «Активність», виокремлену свого часу Ч. Осгудом та його колегами (Osgood, Suci, & Tannenbaum, 1957) (табл. 2).

Таблиця 2

**Факторна структура ставлення до нації
(для всієї вибірки)**

Шкали	Фактори		
	«Суб'єктність»	«Комунікативна активність»	«Емоційність»
вільна-незалежна	0.811		
розумна-дурна	0.654		
ціла-роз'єднана	0.627		
добра-зла	0.571		
відкрита-закрита		0.929	
приємна-огидна		0.626	0.732
шляхетна-низька	0.404	0.414	
природня-штучна		0.409	
весела-сумна			0.859
щаслива-нещасна			0.505
% дисперсії	37,6	18,2	12,9

Аналогічною є структура ставлення до нації і для старшої за віком частини вибірки (незалежно від місця перебування). Однак у ставленні до нації студентської молоді виокремлено дещо інші фактори. Так, у ставленні до нації групи «Молодь за кордоном» було визначено чотири фактори: «Релевантність», «Емоційність», «Близькість» та «Щирість» (табл.3).

Таблиця 3

**Факторна структура ставлення до нації
(для групи «Молодь за кордоном»)**

Шкали	Фактори			
	«Релевантність»	«Емоційність»	«Близькість»	«Щирість»
близька-далека	0.887			
ціла-роз'єднана	0.815			
зрозуміла-незрозуміла	0.693			
могутня-слабка	0.677		-0.378	
розумна-дурна	0.675			

молода-стара	0.646	-0.307		
вільна-залежна	0.625		0.309	
весела-сумна		0.937		
щаслива-нещасна		0.579	0.315	
рідна-чужа			0.868	
добра-зла			0.648	0.446
природня-штучна				0.918
% дисперсії	39,41	16,80	9,60	7,27

При цьому, у ставленні до нації групи «Молодь в Україні» виокремлено лише три фактори: «Релевантність», «Асертивність» та «Емоційність». Однак за змістовим навантаженням та структурою вони дещо відрізняються не тільки від результатів, отриманих для групи «Молодь за кордоном», але й для усієї вибірки (табл. 4).

Таблиця 4

**Факторна структура ставлення до нації
(для групи «Молодь в Україні»)**

Шкали	Фактори		
	«Релевантність»	«Асертивність»	«Емоційність»
рідна-чужа	0.837		
гарна-потворна	0.778		
близька-далека	0.753		
приємна-огидна	0.702		
природня-штучна	0.582		
могутня-слабка		0.919	
вільна-залежна	0.404	0.815	
ціла-роз'єднана		0.565	
дружня-ворожа		0.494	
розумна-дурна		0.472	
самобутня-банальна	0.346	0.460	
шляхетна-низька	0.380	0.454	
добра-зла		0.443	
відкрита-закрита		0.353	

щаслива-нещасна			0.948
весела-сумна			0.596
% дисперсії	38,74	19,20	9,90

Крім цього, встановлено, що у досліджуваних, які знаходяться в Україні, рівень прояву життєстійкості вищий порівняно з тими досліджуваними, що перебувають за кордоном (табл. 5).

Таблиця 5

Особливості самооцінки життєстійкості

Вибірка	Життєстійкість, середні значення
«Молодь в Україні»	58,80
«Молодь за кордоном»	51,20
«Дорослі в Україні»	67,88
«Дорослі за кордоном»	60,14

За непараметричним *H*-критерієм Крассела-Уолліса визначено статистично значущі відмінності у проявах життєстійкості досліджуваних. Зокрема, між групами «Молодь в Україні» та «Молодь за кордоном» (розрахунковий $\chi^2=10,99$, $df=4$, критичне значення $\chi^2=9,49$, $p \leq 0,05$); «Молодь в Україні» та «Дорослі в Україні» (розрахунковий $\chi^2=12,02$, $df=4$, критичне значення $\chi^2=9,49$, $p \leq 0,05$); «Молодь за кордоном» та «Дорослі за кордоном» (розрахунковий $\chi^2=11,87$, $df=4$, критичне значення $\chi^2=9,49$, $p \leq 0,05$); «Дорослі в Україні» та «Дорослі за кордоном» (розрахунковий $\chi^2=10,67$, $df=4$, критичне значення $\chi^2=9,49$, $p \leq 0,05$). З урахуванням того, що кількість досліджуваних в групах перевищує норми для розрахунковим критичних значень критерію Крассела-Уолліса для визначення статистичної значущості використовувались критичні значення для критерія χ^2 .

У самооцінці життєстійкості досліджуваних для усієї вибірки визначено три фактори: «Емпатійна активність», «Витривалість», «Наполегливість» (табл.6).

Зазначимо, що структура самооцінки життєстійкості для старшої за віком частини вибірки (незалежно від місця перебування) також є аналогічною, що і для усієї вибірки.

Таблиця 6

**Факторна структура самооцінки життєстійкості
(для всієї вибірки)**

Шкали	Фактори		
	«Емпатійна активність»	«Витривалість»	«Наполегливість»
Ініціативність	0.866		
Рішучість	0.528		
Тепло, повага	0.345		
Оптимістичність		0.692	
Мобільність		0.618	
Відповідальність			0.733
Терпіння		0.341	0.477
% дисперсії	38,74	19,20	9,90

Іншими є результати, отримані у групах молоді. Так, у самооцінці життєстійкості молоді, що знаходиться в Україні, виокремлено три фактори: «Цілеспрямованість», «Витримка», «Емоційна підтримка» (табл. 7).

Таблиця 7

**Факторна структура самооцінки життєстійкості
(для групи «Молодь в Україні»)**

Шкали	Фактори		
	«Цілеспрямованість»	«Витримка»	«Емоційна підтримка»
Ініціативність	0.971		
Рішучість	0.413		
Терпіння		0.677	
Відповідальність		0.653	
Мобільність		0.422	
Щирість, справжність		0.302	
Емпатія			0.933
Тепло, повага			0.352
% дисперсії	23,20	16,80	15,10

У самооцінці життєстійкості молоді, що перебуває за кордоном, виокремлено три фактори «Активність», «Емоційна теплота», «Щирість» (табл.8).

Таблиця 8

**Факторна структура самооцінки життєстійкості
(для групи «Молодь за кордоном»)**

Шкали	Фактори		
	«Активність»	«Емоційна теплота»	«Щирість»
Ініціативність	0.904		
Рішучість	0.714		
Мобільність	0.583		
Оптимістичність	0.460		
Тепло, повага		0.995	
Емпатія		0.742	
Щирість, справжність			0.952
Відповідальність			-0.340
% дисперсії	35,10	14,10	10,80

Також нами було встановлено зв'язок між національною ідентичністю та життєстійкістю української студентської молоді. У молоді, що знаходиться в Україні, життєстійкість статистично значущо пов'язана (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена) зі ставленням до нації ($r=0,475$, $p \leq 0,05$), регіону ($r=0,342$, $p \leq 0,05$) та етносу ($r=0,275$, $p \leq 0,05$). У молоді, що перебуває за кордоном, життєстійкість пов'язана лише зі ставленням до нації ($r=0,368$, $p \leq 0,05$) та регіону ($r=0,230$, $p \leq 0,05$).

Дискусія

У проведеному емпіричному дослідженні встановлено пріоритетність національної та регіональної ідентичності порівняно з етнічною ідентичністю української студентської молоді. Зазначені особливості підтверджуються в інших дослідженнях українських науковців (Чикур, 2023), що можна розглядати як додатковий доказ надійності отриманих даних та висновків.

Однак ми не схильні переоцінювати встановлені відмінності у життєстійкості студентської молоді, що перебуває в Україні та поза її межами. Адже життєстійкість ми розглядали лише в контексті адаптаційних можливостей. При цьому, ми поділяємо точку зору науковців щодо багатомірності даного феномену (Maddi, Khoshaba, Persico, Lu, Harvey, & Bleecker, 2002; Титаренко, & Ларіна; Лазос, 2018; Чиханцова, 2021). Можна припу-

стити, що вивчаючи інші складові життєстійкості, стане можливим визначити інші відмінності між досліджуваними групами студентської молоді. Не виключено, що в процесі пошуку зв'язків між національною ідентичністю та життєстійкістю української студентської молоді на нас ще чекають певні сюрпризи та несподіванки.

Висновки

1. Здійснено аналіз зв'язку між національною ідентичністю та життєстійкістю української студентської молоді, що знаходиться в Україні та вимушено перебуває за кордоном.

2. За результатами емпіричного дослідження визначено особливості самоідентифікації студентів. Встановлено, що для більшості досліджуваних (незалежно від місця перебування) пріоритетною є приналежність до політичної нації (порівняно з приналежністю до регіону та етносу). Водночас встановлено, що етнічна ідентичність є найменш значущою для досліджуваних.

3. Визначено відмінності у прояві національною ідентичності студентів, що знаходяться в Україні та вимушено перебувають за кордоном. Встановлено, що молодь, яка знаходиться в Україні, має більш конкретні та раціональні уявлення про себе як представників політичної нації. В уявленнях молоді, що перебуває за кордоном, домінує афективна складова.

4. У ставленні до нації молоді, що знаходиться в Україні, визначено три фактори: «Релевантність», «Асертивність» та «Емоційність». У ставленні до нації молоді, що перебуває за кордоном, визначено чотири фактори: «Релевантність», «Емоційність», «Близькість» та «Щирість».

5. Визначено статистично значущі відмінності у проявах життєстійкості досліджуваних. Встановлено, що у досліджуваних, які знаходяться в Україні, рівень прояву життєстійкості вищий порівняно з тими, що перебувають за кордоном. У самооцінці життєстійкості молоді, що знаходиться в Україні, виокремлено три фактори: «Цілеспрямованість», «Витримка», «Емоційна підтримка». У самооцінці життєстійкості молоді, що перебуває за кордоном, виокремлено три фактори «Активність», «Емоційна теплота», «Щирість».

6. Встановлено зв'язок між національною ідентичністю та життєстійкістю української студентської молоді. У молоді, що знаходиться в Україні, життєстійкість пов'язана зі ставленням до нації, регіону та етносу. У молоді, що перебуває за кордоном, життєстійкість пов'язана лише зі ставленням до нації та регіону.

Перспективи подальших досліджень полягають у комплексному вивченні життєстійкості українців, що перебувають в державі та за її межами, і визначенні зв'язків між їхньою життєстійкістю та національною ідентичністю.

Декларація про конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність потенційних конфліктів інтересів стосовно дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Внесок авторів. Автори спільно працювали на усіх розділах і зробили однаковий внесок до цього дослідження.

Фінансування. Автори повідомляють, що дослідження було проведено в межах науково-дослідної роботи кафедри соціальної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка на тему: «Особистість і групи в умовах ціннісно-смислової трансформації суспільства» (номер державної реєстрації 0116U008624), а також науково-дослідної теми «Регіональні особливості ідентифікації учнівської та студентської молоді як чинник державної освітньої політики» (номер державної реєстрації 0122U000669) лабораторії психології політичної поведінки молоді Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Подяки. Автори дякують учасникам дослідження, а також колегам з кафедри соціальної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та лабораторії психології політичної поведінки молоді Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Список використаних джерел

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity Youth and Crisis*. W. W. Norton & Company, New York, London.
- Kovalenko, A. B., & Roketa, O.-L. (2016). Youth's imagery features of their own future and future of Ukraine. *Український психологічний журнал*, 1, 50–62.
- Leeds-Hurwitz, W. (1995). Introducing social approaches. In W. Leeds-Hurwitz. (Ed.) *Social approaches to communication*. New York : Gilford, 3–20.
- Maddi, S. R., Khoshaba, D. M., Persico, M., Lu J., Harvey, R., & Bleecker, F. (2002). The Personality Construct of Hardiness. *Journal of Research in Personality*, 36, 72–85.
- Osgood, Ch., Suci G. J., & Tannenbaum, P. H. (1957). *The measurement of meaning*. Urbana.
- Гафіатуліна, А. В. (2017). *Психологічні особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України*. (Дис. канд. психол. наук). Київ.
- Дембіцький, С. (2023). *Соціологічний моніторинг «Українське суспільство (після 16 місяців війни)*. Інститут соціології НАН України.
- Дембіцький, С. (2023). *Українська молодь у фокусі соціології: за даними соціологічного моніторингу «Українське суспільство»*. Інститут соціології НАН України.
- Кармазіна, М. С. (2013). Ідентичності у сучасному науковому дискурсі. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*, 3(65), 4–29.
- Лазос, Г. П. (2018). Резильентність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології. Том 3.: Консультативна психологія і психотерапія*, 14, 26–64.
- Лозова, О. М. (2008). Психосемантична структура етнічної свідомості. (Дисс. д-ра психол. наук). Київ.
- Остапенко, І. В. (1996). Аналіз особливостей професійної ідентифікації як ти-

пу особистісної активності. *Українська психологія: сучасний потенціал : Матеріали Четвертих Костюківських читань (в 3-х томах), II*, 294–300.

Остапенко, І. В. (2014). Особливості візуалізації уявлень студентської молоді про владно-підвладну взаємодію. *Проблеми політичної психології*, 1(15), 368–374.

Сердюк, Л. З. (2011). Психологічне благополуччя як чинник самореалізації особистості студентів і інтегрованому освітньому середовищі. *Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка*, 5(5), 329–338.

Сміт, Е. Д. (1994). *Національна ідентичність*. Київ : Основи.

Соснюк, Є. О. (2023). Динаміка ідеологічних орієнтацій та ставлення до владних інституцій як індикатор змін у політичній ідентичності українців в умовах воєнного часу. А. Б. Коваленко, І. В. Остапенко (Ред.), *Матеріали II круглого столу «Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі»* (м. Київ, 19 жовтня 2023 року). (с. 117–122). Київ : Міленіум, ВЦ «Просвіта».

Соснюк, О. П., & Кірова, К. О. (2023). Психосемантичний аналіз відмінностей у національній ідентичності української студентської молоді. А. Б. Коваленко, І. В. Остапенко (Ред.), *Матеріали II круглого столу «Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі»* (м. Київ, 19 жовтня 2023 року). (с. 123–129). Київ : Міленіум, ВЦ «Просвіта».

Соснюк, О. П., & Остапенко, І. В. (2017). Психосемантичні особливості національної та громадянської ідентичності студентської молоді. *Український психологічний журнал*, 2(4), 164–176.

Соснюк, О. П. (2012). Психосемантична інтерпретація візуальних образів у прикладних дослідженнях. *Наука і освіта*, 9, 201–205.

Титаренко, Т. М., & Ларіна, Т. О. (2009). *Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека: навчальний посібник*. Київ : Марич.

Чикур, Л. Д. (2023). Трансформація національної, етнічної та регіональної ідентичності студентів в умовах воєнного стану. А. Б. Коваленко, І. В. Остапенко (Ред.), *Матеріали II круглого столу «Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі»* (м. Київ, 19 жовтня 2023 року). (с. 141–147). Київ : Міленіум, ВЦ «Просвіта».

Чиханцова, О. (2021). *Психологічні основи життєстійкості особистості*. (Монографія). Київ : Талком.

References

Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75.

Erikson, E. H. (1968). *Identity Youth and Crisis*. W. W. Norton & Company, New York, London.

Kovalenko, A. B. & Roketa, O.-L. (2016). Youth`s imagery features of their own future and future of Ukraine. *Ukrainian psychological journal*, 1, 50–62.

Leeds-Hurwitz, W. (1995). Introducing social approaches. In W. Leeds-Hurwitz. (Ed.) *Social approaches to communication*. New York : Gilford, 3–20.

Maddi, S. R., Khoshaba, D. M., Persico, M., Lu J., Harvey, R., & Bleecker, F. (2002). The Personality Construct of Hardiness. *Journal of Research in Personality*, 36, 72–85.

Osgood, Ch., Suci G. J., & Tannenbaum, P. H. (1957). *The measurement of meaning*. Urbana.

Gafiatulina, A. V. (2017). Psychologichni osoblyvosti formuvannja nacional'noi' samosvidomosti student's'koi' molodi Ukraїny [Psychological peculiarities of formation of national self-awareness of student youth of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyїv. [in Ukrainian].

Dembitsky, S. (2023). *Sociologichnyj monitoring «Ukraińs'ke suspiľstvo (pislja 16 misjaci vijnjy)» [Sociological monitoring «Ukrainian society (after 16 months of war)»].* Instytut sociologii NAN Ukraїny. [in Ukrainian].

Dembitsky, S. (2023). *Ukraińs'ka molod' u fokusi sociologii: za danymy sociologichnogo monitoringu «Ukraińs'ke suspiľstvo» [Ukrainian youth in the focus of sociology: according to the sociological monitoring «Ukrainian society»].* Instytut sociologii NAN Ukraїny. [in Ukrainian].

Karmazina, M. S. (2013). Identychnosti u suchasnomu naukovomu dyskursi [Identities in modern scientific discourse]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnyh i etnonacional'nyh doslidzhen' im. I. F. Kurasa*, 3(65), 4–29. [in Ukrainian].

Lazos, G. P. (2018). Rezil'jentnist': konceptualizacija ponjat', ogljad suchasnyh doslidzhen' [Resilience: conceptualization of concepts, review of modern research]. *Aktual'ni problemy psihologii. Tom 3: Konsul'tatyvna psihologija i psihoterapija*, 14, 26–64. [in Ukrainian].

Lozova, O. M. (2008). Psyhosemantychna struktura etnichnoi' svidomosti [Psychosemantic structure of ethnic consciousness]. *Doctor's thesis*. Kyїv. [in Ukrainian].

Ostapenko, I. V. (1996). Analiz osoblyvostej profesijnoi' identyfikacii' jak typu osobystisnoi' aktyvnosti [Analysis of the features of professional identification as a type of personal activity]. *Ukraińs'ka psihologija: suchasnyj potencial : Materialy Chetvertyh Kostjukivs'kyh chytan' (v 3-h tomah)*, II, 294–300. [in Ukrainian].

Ostapenko, I. V. (2014). Osoblyvosti vizualizacii' ujavlen' students'koi' molodi pro vladno-pidvladnu vzajemodiju [Peculiarities of visualization of student youth's ideas about power-subordinate interaction]. *Problemy politychnoi' psihologii*, 1(15), 368–374. [in Ukrainian].

Serdyuk, L. Z. (2011). Psychologichne blagopoluchchja jak chynnyk samorealizacii' osobystosti studentiv i integrovanomu osvithomu seredovyshhi [Psychological well-being as a factor of self-realization of students' personality and integrated educational environment]. *Problemy zagalnoi' ta pedagogichnoi' psihologii: Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psihologii' im. G.S. Kostjuka*, 5(5), 329–338. [in Ukrainian].

Smit, E. D. (1994). *Nacional'na identychnist' [National identity]*. Kyїv : Osnovy. [in Ukrainian].

Sosniuk, Yev. O. (2023). Dynamika ideologichnyh orijentacij ta stavlennja do vladnyh instytucij jak indykator zmin u politychnij identychnosti ukraińciv v umovah voennogo chasu [The dynamics of ideological orientations and attitudes towards power institutions as an indicator of changes in the political identity of Ukrainians in wartime conditions]. A. B. Kovalenko, I. V. Ostapenko (Red.), *Materialy II kruglogo stolu «Problemy rozvytku identychnosti osobystosti v osvithomu prostori» (m. Kyїv, 19 zhovtnja 2023 roku)*. (s. 117–122). Kyїv : Milenium, VC «Prosvita». [in Ukrainian].

Sosniuk, O. P., & Kirova, K. O. (2023). Psyhosemantychnyj analiz vidminnostej u nacional'nij identychnosti ukraińs'koi' students'koi' molodi [Psychosemantic analysis of differences in the national identity of Ukrainian student youth]. A. B. Kovalenko, I. V. Ostapenko (Red.), *Materialy II kruglogo stolu «Problemy rozvytku identychnosti osobystosti v osvithomu prostori» (m. Kyїv, 19 zhovtnja 2023 roku)*. (s. 123–129). Kyїv : Milenium, VC «Prosvita». [in Ukrainian].

Sosniuk, O. P., & Ostapenko, I. V. (2017). Psyhosemantychni osoblyvosti nacional'noi' ta gromadjans'koi' identychnosti students'koi' molodi [Psychosemantic features of national and civic identity of student youth]. *Ukraińs'kyj psihologichnyj zhurnal*, 2(4), 164–176. [in Ukrainian].

Sosniuk, O. P. (2012). Psyhosemantychna interpretacija vizual'nyh obraziv u prykladnyh doslidzhennjah [Psychosemantic interpretation of visual images in applied research]. *Nauka i osvita*, 9, 201–205. [in Ukrainian].

Tytarenko, T. M., & Larina, T. O. (2009). *Zhyttjestijkist' osobystosti: social'na neobhidnist'*

ta bezpeka: navchal'nyj posibnyk [Hardiness of the individual: social necessity and security: a study guide]. Kyi'v : Marych. [in Ukrainian].

Chykur, L. D. (2023). Transformacija nacional'noi, etnichnoi' ta regional'noi' identychnosti studentiv v umovah voennogo stanu [Transformation of national, ethnic and regional identity of students under martial law]. A. B. Kovalenko, I. V. Ostapenko (Red.), *Materialy II kruglogo stolu «Problemy rozvytku identychnosti osobystosti v osvithomomu prostori» (m. Kyi'v, 19 zhovtnja 2023 roku).* (s. 141–147). Kyi'v : Milenium, VC «Prosvita». [in Ukrainian].

Chyhancova, O. (2021). *Psyhologichni osnovy zhyttjestijnosti osobystosti [Psychological foundations of personality hardiness: monograph].* (Monografija). Kyi'v : Talkom. [in Ukrainian].

A b s t r a c t

Sosniuk O. P.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Associate Professor (docent),
Social Psychology Department,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: oleh.sosniuk@knu.ua

Ostapenko I. V.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Head of Laboratory for Psychology of
Youth Political Behavior,
Institute for Social and Political Psychology
of NAES of Ukraine
E-mail: ostapenko.iryana.vit@gmail.com

Kirova K. O.,

MPsych (Master of Psychology),
Faculty of Psychology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: kirkrista2000@gmail.com

THE RELATIONSHIP BETWEEN NATIONAL IDENTITY AND HARDINESS OF UKRAINIAN STUDENT YOUTH IN WARTIME

The article is devoted to the analysis of the connection between the national identity and hardiness of the Ukrainian student youth, who are in Ukraine and who are forced to stay abroad.

Based on the results of empirical research, the authors determined the features of students' self-identification. It was established that for the majority of the researched (regardless of the place of stay), belonging to a political nation (compared to belonging to a region and an ethnic group) is a priority. At the same time, it was established that ethnic identity is the least significant for the researched.

The differences in the manifestation of the national identity of students in Ukraine and those forced to stay abroad have been determined.

It has been established that the youth in Ukraine have more specific and rational ideas about themselves as representatives of a political nation. The affective component dominates the ideas of young people living abroad.

Three factors are defined in the attitude towards the nation of youth in Ukraine: «Relevance», «Assertiveness» and «Emotionality». Four factors have been identified in the attitude towards the nation of youth abroad: «Relevance», «Emotionality», «Closeness» and «Sincerity».

Statistically significant differences in the manifestations of hardiness of the subjects were determined. It was established that the young people who are in Ukraine have a higher level of resilience compared to the test subjects who are abroad. In the self-assessment of the hardiness of youth in Ukraine, three factors are singled out: «Purposefulness», «Endurance», «Emotional support». In the self-assessment of hardiness of young people living abroad, three factors «Activity», «Emotional warmth», «Sincerity» were distinguished.

The connection between national identity and vitality of Ukrainian student youth has been established. In the youth of Ukraine, sustainability is connected with the attitude towards the nation, region and ethnicity. For young people living abroad, sustainability is connected only with the attitude towards the nation and the region.

Key words: *national identity, hardiness, psychosemantics, semantic differential, self-identification, student youth, wartime.*

Отримано – 02 листопада 2023

Рецензовано – 10 листопада 2023

Прийнято – 15 листопада 2023

Received – November 02, 2023

Revision – November 10, 2023

Accepted – November 15, 2023